

ցուի վառարանին մէջ, մինչդեռ հանգա-
ծուիւր բանուորներէն տաժանակիր աշխա-
տանք կը պահանջէ:

4⁰ Վերջապէս քարիւղով կարելի է
ստանալ հաստատուն (constante) բարե-
խառնութիւն մը, շատ աւելի բարձր աստի-
ճան՝ քան թէ հանքածուխին տուած բա-
րեխառնութիւնը:

ՎԱՐՊԵՏ ԵՐԱՄԵԱՆ

ԹՈՋՈՒՆՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

(Շար. տես Բազմավեպ 1924, էջ 346)

Բ. — ՍԷՐ Թ Է ՍՈՒՐ

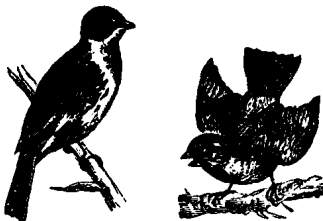
Մարդկութիւնը անհամեմատ կերպով
ապրեալիս գտնուած է բնութեան այս փո-
քրիկ պահապաններուն դէմ. ուստի որչափ
ալ ջատագովներ զանոնք՝ զեռ միշտ պար-
տական պիտի մնանք անոնց: Դարերու
ըջմանին մէջ թռչունները մարդկութեան
անիրաւ ու անգութ հալածանքներ կրած
են (ոչ միշտ առանց յետս կոչումի), որոնք
ակն յայտնի կը ցուցնեն մեր ըսածին ճշ-
մարտութիւնը:

Ընթերցողները, թերթիս մէջ կարդալու
առիթ ունեցած են թռչուններու ընդհա-
նուր օգտակարութեան ու ջարդին վրայ՝
հոս կը զոհանանք քանի մը դէպքեր յիշել,
զուգակցորի դնելով միայն ճնճղուկի ըրած
օգուտն ու անոր համապատասխան (!)
մարդկութեան ընդունած հատուցումը. ուս-
կից պիտի կարենանք մակարեիւր նաեւ
միւս թռչուններուն մնալից վարձքի բա-
ժինը...

2^է որ թռչուններու մէջ ամենէն աւելի
մեր յարկին անբաժան ընկերն՝ այս ճընճ-
ղուկը՝ պէտք էինք սիրել ու պաշտպանել.
և սակայն ճիշդ ասոր հակառակը՝ աս՝ մեր
ամենէն աւելի հալածած թռչուններէն մին

եղած է միշտ, այս պատճառաւ իւր բնու-
թիւնն ալ մեր վարուելակերպին համա-
պատասխանած է. հակառակ մեր յարկին
նեղքեալ բնակելուն՝ միշտ երկչոտ ու ան-
ընտել է:

Կարծեմ զժուար պիտի ըլլայ, տեղ մը,
երկիր մը գտնել՝ ուսկից բնաւ հալածուած
չըլլան ճնճղուկները. բայց ամենէն աւելի
սարսափելի հալածանքը, Անգղիոյ, Հուն-
գարիոյ ու Պատենի մէջ կրած են. Այս
անագորոյն ջարդին պատճառը զօրախ-
տաբար այնպիսի անձինք եղան, որոնք

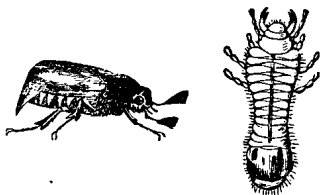
ՃՆՃՂՈՒԿ

ընդ հակառակն այդ խեղճ թռչնիկներու
մեծագոյն ջատագովները պէտք էին հան-
դիսանալ. քանի մը յանդուսն «բրօֆե-
սէոր» ներ, առանց լուս մը քննելու ճընճ-
ղուկներու ապրեալակերպը, առանց բաղ-
դատելու անոնց հասուցած ճնշին փնասին
դէմ առթած բիւրազգի բարիքը, փութով
արձակեցին վճիռը. «Մահապարտ են»:
Թերեւս ճնճղուկին, ցորենի հասկ, կամ
պտուղ մը կոցելը բաւական եղած էր այդ
անխոհմեծներուն ձայն տարածելու, թէ Յո-
րեն, պտուղ ու ամէն բան կը փճացնեն
այդ թռչունները: Դատարարներ իսկոյն կա-
տարուեցաւ, քանի մը տարուան մէջ բո-
լորովին ջնջուեցան խեղճ ճնճղուկները:

Ջարդարանները հասան արդեօք իրենց
նպատակին. Ասոր արդիւնքը չի՛ առե-
նուան մէջ յայտնի եղաւ, երբ դաշտներու
այգիները ու բանջարանոցները, միջատներու
անհամար բանակներով ողողուեցան. ան-
փնաս կանաչութիւն կարելի էր տեսնել,
պտղէն սկսեալ մինչև յետին տերեւիկն ան-

գամ զերծ չմնաց այդ գաղտագողի հէնքերու ճիրաններէն. այս ջարդին — որ կարծես ճնճղուկներու մահուան արդար վրէժն էր — առջին առնելը անկարելի եղաւ. և այն երկիրները, որ այդ թռչնիկներու մահուան դատաւճիռը կնքեր էին, ստիպուեցան խոնարհիլ անոնց առջեւ, խոստովանիլ իրենց սխալանքը և ի վերջոյ յետս կոչուաւ ընել. մեծամեծ ծախսեր ըրին ու ովսնաններով վերստին ընդունեցան իրենց փողերիկ ազատարարները:

Լոնտոնի շուրջը կաղամբի մշակութիւնը, անկարելի է ասանց ձեռնարկի, կ'ըսէր Macgillivray անգղիացի բնագէտը. այդ փողերիկ որսորդները բոլորովին կը ջնջեն բանջարանոցի ամենաշնասակար միջատս:

Բնդիւմ ծառոց և իւր թրթուրը¹

ներն և անոնց թրթուրները: Տը—լա—Սզոթիէր գաղղ. ծերակոյտին ուղղած տեղեկագրին մէջ կը գրէ, թէ Վիվիէն փողոցին մօտ թաղաւորական պալատին կից, տանիքի մը վրայէն բնդուան 1400 պատեան գտնուեցաւ, որ հինգ զաւկի տէր ճնճղուկի մը բոյնէն նետուած էին: Ուրիշն զոյգ մը ճնճղուկ 5 ձագ սնուցանելու համար 700 բնդիւմներ փնտցուցեր էին. թող ուրիշ անհնար մնացած միջանակներն ու թրթուրները և ծնողաց կերածը: Իսկ Գա—թրթուած հաշուած է որ զոյգ մը ճնճղուկ

շարթուան մը մէջ (ձագ սնուցանելու եղանակին) զրեթէ 5000 միջատ կը սպառէ:

Մայիս ամսուն՝ Rey՝ ճնճղուկի բոյն մը փոխադրեց իւր վանդակին մէջ. ծնողը կը շարունակէին սնուցանել իրենց ձագուկները. ասոնց բերուած բնդիւմներու պատեանը ինամով պահեց իմաստուն բնագէտը և հաշուելով տեսաւ որ օրական զրեթէ 60-65 բնդիւմ կ'իյնար:

Արդ եթէ այս գումարին վրայ ծնողաց կերած բնդիւմներն ալ աւելցնենք (օրական իւր 25-30) ամսուան մը մէջ (որչափ օր առ նուազն կարևոր է ձագերու՝ կատարեալ վիճակ մը ստանալու համար) 3000էն աւելի բնդիւմներ փնտցուցած կ'ըլլան, ասանց հաշուելու ուրիշ բազմաթիւ որդերն որ անշուշտ լափեր ու հետքն անգամ չեն թողած:

Այժմ նկատի առնենք վայրկեան մը թէ երկրագործին ինչ օգուտ հասցուցեր է այս կերպով, ճնճղուկի այս միակ բոյնը իւր ամսօրեան շրջանին մէջ:

Իւրաքանչիւր բնդիւմ 30-35 ձու կ'ածէ. որով ճնճղուկի բոյնէն փնտցած վերոյիշեալ 3000 (1500 զոյգ) բնդիւմները իւր 5000 ձու և այնքան թրթուր պիտի հանէին: Մէն մի բնդիւմ թրթուրեալն երեք տարուան շրջանին, մէկ հազարակրամ արմատով հագիւ կը յազենայ ըստ Heerի. որով այդ 5000 թրթուրները, տարուան մը մէջ իւր 16-17 կենդանար ցորենի վրա՝ 650,000 (ո՛ւշ դիր ցորենահատ չէ) պիտի փնտցնէին:

Ահա թէ բոյնի մը ամսօրեայ ճաշը ինչ ահաւոր փնտանքէ կը փրկէ մշակը: Չմոռանանք սակայն որ դեռ նկատի չառինք բնդիւմներէն զատ, վերոյիշեալ բոյնին ջարդած ուրիշ որդերու բազմաթիւնը, զրեթէ 650,000, որոնք անշուշտ իրենց կարգին

1. Բնդուան ծառոց (Hanneton) բզեզներու ցեղէն չափաւոր թաղանթաթանթներէն է (տե՛ս. Թոմաս Գրեյսի պատմութիւնը): արաքին տեսքով Ուսի կնակի (տե՛ս. Գրեյս. ալթուն պատմութիւն) նման, բայց գոյնով գորշ կամ սև: Ապրիլի վերջերը կը տեսնուին, օրուան մէջ տեղներու վրայ

կ'անցընեն, իսկ արեւմուտքին՝ բզգաւով կը սկսին թռչնալ:

2. Երբեմն այս թրթուրները այնքան կը բազմանան որ ըստ E. Bouantի պատմութիւն, մէկ հարիւրակալէ (hectare) 2500 հզրէ, թրթուր մոլորելը տեսնուած է:

միլիոնաւոր թրթուրներ հանելով բոյսերու խերը պիտի անիծէին. ու այսպէս, յակաւայս, մշակին լաւ դաս մը պիտի տային որ ճնճողկներուն չվնասէ:

Ֆիլատելֆիոյ ծառուղիները և հասաբակաց բուրաստանները զարդարող ծառերը, որդերու զաղտազողի ճիւղաններէն ազատելը անկարելի եղեր էր. անպիտան միջատները անխնայ կը լափէին այդ ծառերուն նորածիլ պտուկները, և զանոնք չորցնելու վտանգի կ'ենթարկէին. այս սարսափելի արշաւանքին առջին առնելու համար ամէն փորձ ըրին՝ բայց անօգուտ: Ամենէն վերջը թոշուններու դիմելու զապար մը ծագեցաւ. իսկոյն Անգղիայէն բազմաթիւ ճնճողկներ բերելով տարածեցին այդ բուրաստաններու մէջ. այն ատենէն սկսեալ անյազ միջատները անյայտացան և ծառերը կրկին պճնուեցան իրենց դալարագեղ պատմութեանով:

Դեռ ինչ երկարներ օրինակներն ու անվերջանալի դէպքերը, մեզմէ շատ աւելի նուազ ցաղաքակիրթ ազգեր և նոյն իսկ վայրենի համարուածներ համոզուած են թռչուններու և մասնաւորապէս ճնճողկի օգտակարութեան վրայ. «Տարի մը ընդիտներու արշաւանքով — Հնդկաստան մշակ մ'է պատմողը, — բոլոր բերքերս փճացան, յաջորդ տարին ուրիշ կողմերէ ճրճաղուկ բերել տուի. ասոնք թիչ ատենուան մէջ բազմաանալով այնքան լաւ կատարեցին իրենց ոստիկանութեան պաշտօնը՝ որ բռնդիտ դեռ գոյութիւն ունենալով հանդերձ, յաջորդ տարիներուն բնաւ վնաս չլրեցին»:

Այսպէս ճնճողկի արթուն հսկողութեամբ

1. Հոս՝ բնորոշները ջարդելու համար զորածնուած միջոցները եւ զինքը, որոնցմէ ընթերցողը պիտի կարծեսայ գտնել թէ յիշատի ամենադիւրինը ճնճողկներուն շնորհիւ է. 1. միջատապան նիւթեր զործածել. (սուղ ին). 2. Այն արտերը՝ որ լափագանց յարձակուած եղած է՝ ցանի և անգամ հերկելով, շարունակ թրթուրները մոզել (բազմութեան կարգու է). 3. քանջարանոցներու ջուրը՝ հազար կամ եւել անկէ (որոնք արմատը շատ կ'ախրժփին թրթուրները) ու թռչածներու ներքեւ փռուած թրթուրները սպաննել (ամենօրեայ զործ). 4. Անոնց կատարեալ արշաւ եղած միջոցին՝ բռնել (Hannabtonnage). արդէն ճնճողկներու միակ պաշտօնն է այս:

միայն՝ որդն ու բերքը, միասին բայց անվնաս կրնան ապրիլ՝:

Ամենուն ծանօթ է նաեւ Բրուսիոյ փրենզերիկ Բ. կայսեր հանդիպած դէպքը, որ տեսնելով թէ ճնճողկները իւր սխորժած կեռասները կը կտցէին՝ անմիջապէս շնչել հրամայեց զանոնք, և իբրեւ զլիսագին վեց ֆէնիկ խոստանալով. բայց ըրիչ յետոյ, եղած անհուն վնասներէն մօրեղենելով իւր սխալանքը՝ մեծ զուարմունքով ծայց, որ կրկին այդ ոստիկան թռչնիկներէն տարածեն իւր երկրին մէջ. և խնայութիւն արգիւնց զանոնք հալածելը:

Ասիկա հին պատմութիւն մ'է, որմէ ոչ Անգղիացիք, ոչ Հունգարացիք և ոչ միւս շարդարար ազգերը օգուտ քաղել գիտնալով մեծապէս վնասուեցան:

Կը մաղթենք որ մեր Հայ պատանւոյն սրտին մէջ դրոշմուի, քաջ զատիարակներու առաջնորդութեամբ, կինդանիններու ու մանաւանդ թռչուններու հանդէպ սէր քան թէ սուր զորածնելու արհեստը, որ պէս զի մեր հայրենի բնակավայրն ալ, ոչ միայն վերսիրիշեալ փորձանքներէն զերծ ըլլայ՝ այլ մանաւանդ թէ այդ զգաստ պատանիներով ու այդ թռչնիկներով շէն ու պաշտպանեալ մնայ:

Հ. Ս. ՖԵՐԱՆԿԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԱՄԵՆԱՆԱԶԱՐՈՒՄՏ

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Առաջին ամբիկացի տնտեսագէտը հայտնելով ամէն ազգի անշարժ հարստութիւնները և շոգեկառքները՝ իրենց նիւթերով, և այլն և այլն, և ուզելով այդ ամէնքի մը միայն հնուէն դրամի վրայ բացառել, իւրաքանչիւր ազգութեան բընական եզրակացուցել է հետեւեալ գումարները. Միացեալ Նահանգ, 63,020. Փոլս, 49,944. Անգլիա, 48,072. Աւստրալիա, 47,876. Գանատա, 45,012. Նոր Զելանդա, 37,080. Ռուսակուայ, 36,912. Պեմբա, 33,600. Ֆրանսա, 28,464. Արճենդիւն, 28,104. Զուիցերի, 27,960. Շուէտ, 23,376. Հոլանտա, 22,464. Բանամա, 21,336. Տանիմարգա, 18,984. Սպանիա, 17,808. Աւստրալեանի Աֆրիկէ, 17,536. Լեհաստան, 16,008. Նորվեգիա, 15,696. Փիլիպպինա, 12,240. Գերմանիա, 11,612. Իտալիա, 10,936. Ժաբոն, 10,584. Պուկարիա, 9,408. Զէքուգոյմայա, 8,352. Պապու, 5,520. Զինաստան, 2,784. Հնդկաստան, 2,112.